PK
6561
A565S5

Anvarullah Khan, Muhammad
Shamim al-Anvar

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

Anvarullah Khan, Muhammad

Shamim al-Anvār

PK
6561
A565S5

LIBRARY
JUL 9 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

سلسلۂ اشاعۃ العلوم نمبر

[illegible]

[illegible]

یعنی

شمیم الانوار

[illegible]

باہتمام

مولوی حافظ محمد ولی الدین صاحب فاروقی مہتمم ادارۂ اشاعۃ العلوم

حیدرآباد دکن

۱۳۳۶

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حق حق حق

اے ہوایت طرحِ رنگِ کن فکاں انداختہ
طبعِ عشق اندر ہیولائے جہاں انداختہ

نوعروسانِ ازل در یکّ ندائے دلکشت
شورِ رستاخیز گوئی در جہاں انداختہ

ساحتِ قدست کہ بالاتر بود از لامکاں
پردہ از کون ومکاں لامکاں انداختہ

در سرشتِ مہوشانِ سرمدی اندر ازل
رنگِ نیرنگِ تجدّد از زماں انداختہ

مرۃ الصّفرا کثرت ریخت حکمت در حواس
چاشنئ وحدت اندر کامِ جاں انداختہ

کافراں بیہودہ تازیہا بسے کردند لیک
شحنۂ توحید شاں بر آستاں انداختہ

عشق تا پرواز کرد اندر ہوائے معرفت
ہیبتش مرغِ عقل را از آشیاں انداختہ

ایکه عشقت شد فروکش هر کجا کاندر وجود
عقل را بیرونِ سرحد موکشاں انداخته

قطره می زد آگهی را عقل و سر زد حیرتے
وز نخستیں پایه اش از نردباں انداخته

صورتِ وهمی بکارت دانش عقل کل است
فهم بر رو از عرقها طیلساں انداخته

هرکه بے باکانه پر زد در فضائے معرفت
دور باش غیرتش از آسماں انداخته

زینتِ فتراکِ عرفاں داد بیشک از یقیں
در هوایت هرکه تیرے از کماں انداخته

هرکه بوئے از بو بیت بمغز جانش زد
قفل تعبیراتِ مکنوں بر بیاں انداخته

هرکه سد پیش و پس برکند و وضع خویش دید
هستئ موهوم خود را از میاں انداخته

در حریم بارگاهت اعتبار مسکنت
رشک اندر نخوت گردن کشاں انداخته

اوج رفعت در حضیض وضع گر مضمر نبود
آدمے را گندمے چوں از جناں انداخته

در فضائے غیرتت چوں نام شاں بال بخشود
غیرتت شاهین به ناموس شهاں انداخته

سر بروں آورد دهر کو در هوائے خود سری
معرض آماجگاهش بے اماں انداخته

من که باشم عارفیں را بیں که خود بینی چکرد
از فضائے لامکاں بر خاکداں انداخته

سرخی روئے عمل را بے نیازیت تافت
در شکستِ وضعِ رفع شانگاں انداخته

صولجانِ قدرتت از وسعت آبادِ عدم
در خلائے محض گوئے آسماں انداخته

حادثات دهر لغو بوده به پهلوی صفات
شیرخواراں در کنار دایگاں انداخته

رنجیت گرد و فر عشق اندر سرشت عاشقاں
مایهٔ نازش بطبع مهوشاں انداختہ

عرض تمکین جو هر تلوین بہائے بے بہا
فیض تکوین رائگاں در جیب کاں انداختہ

صنع اعجوبہ گرت در فطرت خمیازہا
سرعت امواج بحر بیکراں انداختہ

درمیان آتش و باران رزم و زخمہا
خواب راحت خیز بر شیر ژیاں انداختہ

بردر گنجینۂ اسرار و خلوت گاہ خویش
قفل وسواس از خیال این و آں انداختہ

مشتبہ بر ہر کہ راہ معرفت شد آنورا
تیرہ بختیش زرہ چوں کہکشاں انداختہ

جرم ہائے بیحدم در عرض حال مدعا
عقدہ ہائے محکم از عقد اللساں انداختہ

محض ذاتی رحمتت بر من گمارا نے ذوالمنن
شوم استعداد و حالم از میاں انداختہ

وله

اے آنکہ بروں و ہم درونی
بے پردہ برخ نقاب چونی

پیدا پنہاں توئیست لیکن
بے چوں ہستی و بے چگونی

نازم بفسون تو کہ از ما
باعین ظہور در کمونی

حیراں ماندم ز اصطلاحت
بے سوسویت کہ رہنمونی

آنسو جستہ بہ جستجویت
کردہ نگہم بسے حرونی

پیش تو خیال ما چه باشد   کز وهم و خیال هم برونی

مِنكَ وبكَ اعوذُ یا رب   فالخلقُ لِما یراجعونی

مشکل گویم وگر نه گویم   یا رب چه کنم بدین زبونی

لو تطلُب حِیلةً لِقتلی   قلبی بِهواكَ فاقتلونی

الفور رهِ وصل یار جوئی   فرزانه یا که در جنونی

وله

ای جمله و از جمله مبرّا   تا کی حجابت باشد من و ما

ظاهر توئی در جمله عوالم   پوشد ترا هیچ حاشا و کلا

یا مَن رُجوعُ الخلقِ الیهِ   اِنّا تعبنا مِن ظعنِنا ذا

از بود خود سیر گشتم لقایت   امروز خواهم دور است فردا

قد طال عهدی مِنكَ مدیدا   فالعینُ تبکی والقلبُ یهوی

جز تو نباشد مطلب ز چیزی   آنست ما را مقصودِ اقصی

انتَ قریبٌ مِنّی ولکن   بالقربِ ماذا یفعلُ اعمی

مولی لنا اخذٌ بالنّواصی   کلٌّ مطیعوهُ طوعاً وکرها

خوش دل ربائے کاندر نگاہے
نا دیدہ مفتوں کند عالمے را

خود بینی ما از خویش رفتن
سرمایۂ ما بے حاصلیہا

آئینہ صدہا گو در میانست
آں نور فائض نوریست یکتا

چوں مرضئ اوست انورؔ مسلم
پس خواہش ما دخلیست بیجا

وله

مہر و نجوم پر ضیا عکسِ جمالِ یارِ من
در ہمہ چیز بر ملا عکسِ جمالِ یارِ من

در دل و دیدہ و نظر در ہمہ چیز جلوہ گر
در خور و ماہ و سہا عکسِ جمالِ یارِ من

پردہ ہمیں کہ برکشود صبر و شکیب در ربود
کرد بہ فتنہ مبتلا عکسِ جمالِ یارِ من

بہرِ نظارہ جوق جوق گشتہ رواں ز فرطِ شوق
کرد قیامتے بپا عکسِ جمالِ یارِ من

ہوش و حواس عالمے بُرد بیک کرشمہ
روح فزا و دل ربا عکسِ جمالِ یارِ من

از پئے امتحان نخست پردہ کشود در الست
برد بمعرضِ بلا عکسِ جمالِ یارِ من

حال چگویم انورا تا چہ نمود لطفہا
برد ز خویشتن مرا عکسِ جمالِ یارِ من

وله

خیالت مرا مردم دیدہ شد | گزاں ہرچہ دیدم رخت دیدہ شد
چو عکس رخت تافت بر جانِ من | ہمہ دین گوئی کہ نا دیدہ شد
چناں مست گشتم بنظارہ ات | کہ ہر چیکہ پیداست پوشیدہ شد
دلے داشتم در ہوائے تو رفت | سرے بود او نیز شوریدہ شد
کنوں نوبتِ جانست او ہمچناں | چو روئے تو دید از رہِ دیدہ شد
ز بلبل شنو زانکہ نشنیدۂ | تو آں سر کہ از گل نیوشیدہ شد
چو شد جانت انور بجاناں چہ غم | اگر استخوانہات بوسیدہ شد

وله

ہر کسے را با تو رازے دیگرے | ناز و انداز و نیازے دیگرے
میرسد در راہ پیچاپیچِ عشق | ہر زماں شیب و فرازے دیگرے
شمع آسا دمبدم عشاق را | میرسد سوز و گدازے دیگرے
عاشقاں را تا بخلوت گاہِ دل | ہست پنہاں کار سازے دیگرے

هست صناعیکه صنعش میدهد / هر عدم را امتیازے دیگرے
عاشقاں را در بیانِ رازهاست / هر حقیقت را مجازے دیگرے
انورِ افتاده را اے دستگیر / نیست جز تو چاره سازے دیگرے

وله

برجمالِ خویشتن دیوانه سازی خویش را / شمع خود باشی و خود پروانه سازی خویش را
عاشقِ زاری گهے وزجان اری های هوئے / گاه جان باشی گهے جانانه سازی خویش را
کیست کو در بندِ عشق خویش آرد مر ترا / بهر صید خویش دام و دانه سازی خویش را
آں کرا زهره که دعوائے شناسائی کند / دیدهٔ و دانسته چوں بیگانه سازی خویش را
گر طمع داری دلا گنجینهٔ اسرار را / بیشتر می بایدت ویرانه سازی خویش را
مستیِ خمخانهٔ روز الستت بس نبود / تاکه مستِ جرعهٔ پیمانه سازی خویش را
تو همائے دولتی واں آشیانت بے نشاں / پس چه افتادت که مرغ خانه سازی خویش را

انورا با آنکه بیروں نامدی از خویشتن
تا بکے در غیریت افسانه سازی خویش را

ولهٗ فی النعت

اے آنکه تجلیٔ نخستینِ خدائی
اصلِ دو جهانی و ز کونین جدائی

بالاتری از عرشِ معلی تو بآغاز
حیف است که گفتند ترا همسرِ مائی

حلمِ تو چه حلمے که بآں فوجِ ملائک
مجروحی و از بهر خزالب کشائی

گردید همه سرِّ نهفته ز تو مکشوف
آئینهٔ روشنگرِ اسرارِ خدائی

آرام گهت را نرسد وهمِ فلک هم
هر چند که در خیمه گهِ ارض و سمائی

زاں رو چه که دوریٔ تو عیاں یافت بعقلت
ویں طرفه که با اینهمه نزدیکِ مائی

بوئے که بما هست نشاں میدهد از تو
از ما نشدی دور که گوئیم کجائی

باز آ و نگاهے بکن از لطف بر انور
رفتی نه چناں دور کزاں باز نیائی

ولهٗ

بجسمِ پاکیزه تر ز جانی بجاں چه گویم که جانِ جانی

مرا چه یارا که گویم آنی برون ز تخمینِ هر گمانی

کلیمِ مدہوش لن ترانی حبیب ماموّر من رآنی
بمرتبہ فرق درمیانی از انست ظاہر چنانکہ دانی
بیک دم از لطفِ کبریائی جمیع افلاک طے نمائی
عجب تر آنکہ زعرش آئی بہ کاخِ چوبینِ اُمّہانی
تو اولیں صنعِ کبریائی محمدی زانکہ دل رُبائی
بہر چہ حمدت کنم سزائی کہ مبدأ امرِ کن فکانی
بہ کرسیِ حق تو باشی آندم کہ نفسی نفسی بگوید آدم
ترا چہ نسبت بود بہ عالم مگر پئے مصلحت ازانی
فلک حبابے زبحرِ جودت نے بجار ازیمِ وجودت
جناں گل از گلشنِ نمودت تو اصلِ ایجاد دو جہانی
زمین و افلاک فرش راہت مقامِ محمود جائگاہت
ملائک و انس و جاں سپاہت تو در عوالم شہ شہانی

بکوئے تو اوفتادہ آنو ازکار ماندہ بجاں آ
ببخش اے شاہِ بندہ پرور ہر آنچہ میخواہی میتوانی

ولہ

تشنہ کاماں در جوارِ آبِ حیواں آمدیم
پیشِ عیسیٰ استخوانے چند بیجاں آمدیم

گرچہ از روزِ ازل خود زیرِ فرماں آمدیم
حالیا از فیضِ لطفت زیرِ داماں آمدیم

خواہ بخشی خواہ بکشی ما بصد شوق و سرس
با امید و بیمِ تو خنداں و گریاں آمدیم

ہر کسے آمی کشد میلش بخوبے در جہاں
ما بحمد اللہ پیشِ شاہِ خوباں آمدیم

رحمتے بر حالِ زارِ ما کہ از دور و دراز
زیرِ بارِ معصیت افتان و خیزاں آمدیم

شکر آں فارس کہ ما را کرد سوئے خود رواں
تا بہ فیضِ ہمتش چوں گوئے میداں آمدیم

بر مساکیں ہم نگہ تا شود رفعِ علل
اے دوائے دردمنداں بہرِ درماں آمدیم

در فراقت کارِ ما از ضبط بیروں رفتہ بود
ہمچو دانہ زیں سبب چوں اشک غلطاں آمدیم

ما کجا و ذاتِ پاکِ تو کجا لیکن ز دور
ذرہ آسا در ہوائے شمس رقصاں آمدیم

سرخ رو آمد ہر آنکو در مدینہ آمدہ است
انورا از معصیت ہا ما پشیماں آمدیم

ولہ

شکر ایزد کہ سرم بر درِ کاشانۂ تست
جانِ آتش زدۂ ہجرِ تو پروانۂ تست

دیدنا روئے تو مدہوش فتادست زمیں
رقصِ افلاک بیک جرعهٔ پیمانهٔ تست

بارگاهت پر از ارواح و ملائک باشد
دلِ کس نیست بجائیکه نهان خانهٔ تست

دلِ عشاق فقط حجله که یادِ تو نیست
در عوالم همگی شهرهٔ افسانهٔ تست

رو کسے را نه نمائی و دلش صید کنی
دلبری شیوهٔ انداز جداگانهٔ تست

عاشقا هیچ مترس از سخنِ دانشمند
عقل خود حلقه بگوشِ دلِ دیوانهٔ تست

سدّ راهت نشود جورِ حسود و ناصح
لطفِ حق پیشِ رو و همتِ مردانهٔ تست

در دمے قلعِ مرضهاے درونیت شود
آنورا کوئے مدینه چو شفاخانهٔ تست

وله

یا الٰهی دل ز دستم می برد این بوی کیست
وین روا روهائے جانهاے عزیزان سوے کیست

یارب این آشوبِ صد شامِ غریبان موی کیست
فتنهٔ روزِ قیامت قامتِ دلجوے کیست

والضحیٰ را وجه می یابی که قصدِ روی کیست
معنی واللیل میدانی که آن گیسوے کیست

کیست آنکه روضه اش کروبیان را شد مطاف
سجده گاهِ آسمانها بر زمین مشکوے کیست

باکه مانی اے قمر تا منظرت شد دلپذیر
وین حکایت اے هلالِ عید از ابروے کیست

آنکه خوانْدش رحمة للعلمین رب العلی
هر که می جوید احد گویش احمد را بجوے
تا صبا گوئی که تسکینِ دلِ آواره کن
از فسرده وضع تسکینِ دلم هرگز مجوے
درس گیرد ناعتِ آں شه ز استادِ ازل
اولا قصدِ تقرب با سگِ کویش کنی

سرِ معنی را ازاں دریاب تا ہم خوے کیست
تا کشاید برُوے ایں معنی که جستجوے کیست
آنکه دل گُفتیش باشد لیک در قفاے بوے کیست
از نفس ہردم نمی دانی که ہائے ہوے کیست
رتبہ اش ہر کس کجا داند که ہم زانوے کیست
ہیچ میدانی که آں سگ پاسبانِ کوے کیست

ولہ

محتاجِ گدا جود کند اہلِ کرم را
از مہر فزا سعی کند ہم تگ کافور
کے جز بعرق ریزیِ اجرام تواں شد
از فیضِ دلِ نطق سرا منبعِ الہام
افراشت زپامردیِ روحِ ملک اسپاه
استادِ ازل محضِ پئے تربیتِ شاں

از سکه بود دامِ دل آویز درم را
خورشید بکف مشعلۂ نورِ ظُلم را
آرایشِ انواعِ حلل خاک ذرم را
منقارِ نوا سنج بود چوبِ قلم را
برخاک فتاده تنِ افسرده علم را
آرد به دبستانِ وجود اہلِ عدم را

بینی طبق چرخ پر از انجم رخشاں — هر صبح نثاریست چنین خاک دژم را
خورشید پی آنکه دهد نور بسایه — در راهِ تعقب نه کند سست قدم را
در کام حسد نفس بصد حیله بریزد — بی منّ و اذی لذات اصناف نعم را
گر طفل زما در سپر دراه تغافل — از شیر بمهرش کند آماده سقم را
رو تابد و هم سر کشد از مهر مه نو — لیک او بعطاره ندهد کاهش و کم را

زاں ساں که ز آرامگهش رحمتِ عالم
کرده پی بهبودِ جهاں رنجه قدم را

ای نیّر برجِ شرف اسرارِ قدم را — سوزنده بیک دم زدن اظلال عدم را
مهر شرفت را ز شرف نیست هبوطی — گو چند خساں قدر ندانند خدم را
زاں ساں که محاق است بدر زر و فلک کاں — دائم کند انگشت نما بدرِ اتم را
سرباز بماند است که تا بدوثنی سر — زاں رو که براں سر بسجود است صنم را
عزمت چو قمر ز مهر کشیراں شگافد — اُنست برد از آهوی وحشت زده رم را
عشاق درت شاں نظر انداز نمانید — حوراں که بیارند بجلوه خم و چم را
سیفِ عجبش را بدر آرد ز تناهی — کمینگه باضعاف رسیده ز تو کم را
بعثت چو شود ملتفتِ خاطر اصلاح — از تغذیه چاره نبود قوتِ سقم را

زاں بحر سخایت کہ محیط است بعالم | نم سر زدہ و نام پدید آمدہ یم را

آں روز کہ حق مسندِ اقبال تو آراست | افراشت پئے ظلگلیش هفت خیم را

آں کیست کہ گوئی سبق از تو برباید | گوئے بکمند اشتر رقصاں رہ سہم را

از فیض گدایان تو گردد شہِ شاہاں | ہم پہلو خاک آنکہ کند مسند جم را

مدحے کہ زند دم باصابت زرہِ فخر | از فکر و نظر دور بیفراشت علم را

واں مدح کہ نازند حریفان بادایش | نسبت بجناب تو شبیہ آمدہ ذم را

بر نعت نہ ہر خیرہ سرے چیرہ تواں شد | منطق نتواں کرد بفن جذرِ اصم را

بالغزرہت این نتواں رفت گراں سر | زیبد کہ ز سر باز تراشند قدم را

نے ہمچو کسانے کہ سپر زند ہمیں راہ | لیکن ز سرِ فخر عصا کردہ منم را

زاں رو کہ خطا سر زدہ زانہا بفزونی | آنجا کہ خجالت بود افزونیِ یم را

بل از سر محو یکہ زہستی بدر آرد | دستے نبود نیز بر آں محض عدم را

تا بیخود و باخود ہمہ تن نعت تواں شد | وز پرتوش انوار دہد دست ظلم را

نعتت چو یم و مدح سرائیم ازاں نم | از بے سر و پائی کہ بود صورت نم را

بافعلیت حسن نہی کار من ار رہن | دادیم من و کار بہر تہلکہ ہم را

در نعت تو با فکر ردیف است خیالم | زاں ساں کہ بجستم ز پئے قافیہ غم را

ورنه چه سرو کار رسد راچنین کار — آقا تو رہانی ز غمم فکر اہم را

عمریست که از عشق تو دم میزند انور — قربانِ تو در کار کن این تیغ دو دم را

وله

دل ز لوثِ خاطرِ اغیار کلی پاک کن — آنگہان معنی قربت راز خود ادراک کن

رفت شب صبحِ سعادت دم زد از موی سپید — وقتِ صوم آمد ز میلِ ماسوی امساک کن

دیو را چیزی نما چیزی ملائک را بده — ہر دو را مشغول ساز و سیر بر افلاک کن

آفتابِ نورِ مطلق را عیان بینی ولیک — یک دمی چون صبح بر خیز و گریبان چاک کن

بر زمین افگند از افلاک میل گندمت — ترک گندم گوی و مسکن باز بر افلاک کن

تا بعرش و فرش رو داری ته و بالا استی — ثم وجه الله را یک رو شو و ادراک کن

جسم خاشاک است و روحت چشمهٔ آبحیات — آب را گر صاف خواہی دفعِ آن خاشاک کن

گر نگاہِ اہلِ دل را صید می خواہی نمود — در دلِ خود شوق را چون دام زیر خاک کن

انعکاسِ ماہرویانِ ازل خواہی اگر — دل ز زنگِ خاطرِ اغیار کلی پاک کن

بر سر افرازان نگاہ لطفِ تو خود دائمست — یک نظر بر بندہ ات ہم صاحبِ لولاک کن

پائے بند خود بخود دست انورؔ رفتی نایدم ازو | صید بستہ را بگیر و زینت فتراک کن

وَلَہٗ

خوشتر آن بوئے کہ جانم بفدایت رفتے | مردم دیدہ بسرتا سر پایت رفتے
سرد مہریست کز و کار من انجام نیافت | کاشکے بر سر من تیغ جفایت رفتے
درکفم آمدے سر خطّ بقائے جاوید | عمر گر در پئے آن زلف دوتایت رفتے
جلوہ پالودے اگر محمل نازت بارے | عالمے مست پئے بانگ درایت رفتے
گر تو میخواندی بکوئے تو گہے انورؔ را | از خود آن شیفتہ بے سر و پایت رفتے

وَلَہٗ

حبذا اے چشم کز تو دیدہا دیدہ ام | مرحبا اے گوش کز تو مژدہا بشنیدہ ام
اے نگاہم تا بطوف گنبد خضرا استی | دل بصد جانست مصروف طواف دیدہ ام
اے مشامم جملہ اجزائے دماغم محو تست | بوئے انس از خاک پاک پائے تو بوئیدہ ام

ای دلِ رهبر فدایت باد سر تا پای من
گر طفیلت دیده ام لطفیکه اینجا دیده ام

از سرِ ذوق مسرت جان بلا گردانِ اوست
تا برین درگه فرود آمد سر شوریده ام

از پئ بوسه لبم جنسم میشود بر پای من
زانکه از سعیش رسید اینجا تنِ کاهیده ام

خنده ام باد افدای مقدمت ای گریه ام
زاب یاریِ تو من بر خویشتن بالیده ام

قامتم گشته دوتا از بارِ احسانِ سرم
جبهه را تا بر سرِ خاک درش سائیده ام

هست ممنونت سراپایم که از تو بر درش
ایستادم با ادب ای قامت بگزیده ام

کی تواند چشم گریانم ادای شکر تو
ای دهان اینجا تو من شادمان خندیده ام

ای لبانم جانِ من مرهون احسان شماست
هست از فیض شماکین عتبه را بوسیده ام

چشمِ من صرفِ قدومت ای خیالِ یارِ من
گز تو شد بیدار بختِ روزها خوابیده ام

مردمِ چشمم زدستِ من بجان منت کش اند
گردِ کوی یار تا بر روی شان مالیده ام

حالیا خود خویش می باید فدای خود شدن
لا اُنقش چیزی ندیدم مدتی کوشیده ام

خود فدای خود شوم آنرا که مانم خود بجای
سخت حیران بوده ام از حالتِ پیچیده ام

وله

الهی آنکه نامش را بنامِ خویش ضم کردی
مرا سوی لیش منودی ره چها بر من کرم کردی

جزاک اللہ خیرا گر جفا کردی ستم کردی — ہزاراں جور بر عشاق کردی باز کم کردی

ہلال ایں خم کہ میداری بدیں حسن از چہ رو باشد — مگر ابروئے یارم دیدہ تا پشت خم کردی

دلا تسلیمِ زلفے شو کہ صد چین ست تسخیرش — سراپا آہوت خوانم اگر زیں دام رم کردی

بیک تیرِ نگاہت یافت تسکینی ز بیتابی — ہزاراں لطف و احسان بر دلِ بیچارہ ام کردی

زتیغِ ابروت قطعِ تعلق سخت دشوار ست — نپیچم سر سرِ مو گر جدا از تن سرم کردی

رواں تا ساحلِ مقصود کردی کشتئ عمرم — نگاہِ لطف و احسان بر من اے چشمِ ترم کردی

بشادی میتواں مردن کوئی یارے انور — نباشی لائق ایں بارگہ گر چشمِ نم کردی

ولہ

آفتابا آفتابی بایدت — روزِ روشن بے نقابی بایدت

گر ز تو خفاش می سوزد چہ باک — از کہ شرمت بے حجابی بایدت

در مقامِ عشق استقلال کو — عاشقا کار شتابی بایدت

مدتے مصروف ماندی در کتاب — ایں زماں روئے کتابی بایدت

مقتضائے عقل باشد خانماں — عاشقا خانہ خرابی بایدت

لائقت اکسیر نبود انورا	خاک پائے بوترابی بایدت
آتشے درخاکدانِ خویش زن	وزہوا دائم دل آبی بایدت

وَلَهُ

دربارگہش وہم وخرد راگذرے نیست	وین طرفہ کہ محروم زرویش بصرے نیست
ازجلوۂ جانانہ کہ چون ست چہ پرسی	مدہوش چنانیم کہ ازخود خبرے نیست
اے آنکہ برون آمدی ازبہر تماشا	بے پردہ تو بخرام کہ اینجا دگرے نیست
چون شمع سفرکن کہ فروغے بکف آری	وین قطع بیابان وکہستان سفرے نیست
پیدانشدہ ہیچ اثرزآہِ شرربار	چون نخلِ چراغان کہ مراوراثمرے نیست
ناصح ببریم ازکہ بیندیشں کہ جزیار	دردیدۂ عشاق دگرجلوہ گرے نیست
درراہِ طلب غارت وخون ریز بود لیک	آنراکہ بود بستۂ زلفے خطرے نیست
عاشق چو خلیل است باَفتکدۂ دہر	بنشستہ بکانون وزآتش اثرے نیست

چون سایہ من تیرہ زرویت شدہ انور
باآنکہ دریں انجمن ازمن بترے نیست

وله

از ناوکِ مژگانت گر زنیم　　وز حیلهٔ و چاره رها کنیم

از عمر خضر خوشتر بود این　　کز دستِ خودت گردن زنیم

تا پات فتد بدینهٔ من　　از سر برود ما و منیم

یک جلوه از ان قدِ موزون　　کوتاه کند افزودنیم

آنوالانجرامش محو شود　　اشکالِ خطوطِ منحنیم

چشمان و دل و هوش و هوسم　　بستند کمر براه زنیم

از شربت دیدارت جاناں　　یک جرعه بده درجاں کنیم

وله

قدر اگر دلا قدرے به پشت قدر بودستے　　یقیں میداں که کارت شکر جائے صبر بودستے

گرت یکساں شدے تحسین و توہین آفرین نفریں　　ہر آئینہ ترا زیبا مقامِ جبر بودستے

نگاہت در فضائے لامکاں گر بال بکشودے　　بچشمت آسمانہا تنگ تر از قبر بودستے

ریاضِ سینهٔ گلگونِ عاشق را اگر دیدی
زحسرت چشمهائی خلق اشکِ ابر بودستی

گر از کردارِ پنهانیش واقف می شدی آنوقت
به پیشت نفس بد خو را مقام گبر بودستی

وله

عیش دو جهان هیچ نیرزد بغمِ او
خوشتر ز وفا آمد جور و ستم او

آثارِ قدم هست پدید از قدمِ او
زنده شده انفاس مسیحا بدمِ او

واعظ چو دلِ خود مکنش تنگ خدا را
عام است بایجاد صلای کرم او

آسوده دلاں را طرب و عیش مبارک
شاد است دلِ سینه فگاراں زغمِ او

آں را منِ بیخود ز خود از دست ندادم
بربود دلم را کششِ دم بدم او

آنکش سرِ عجز است چو خاتم بدرِ تو
شد راست و آراسته نقش و رقم او

جز عجز ندارد که کند پیشکش انور
بر رحمتِ خود بین منگر بیش و کم او

وله

اول بہ بند ناز و ادا در جلوه پنهاں ریختن
عاشقاں را فاش خوں از چشمِ گریاں ریختن

در نثارِ مقدم عشقش بخلوت گاهِ دل — اشکِ خونی می سزد باروی خندان ریختن

رهروِ سرگشته را سر منزلِ مقصود ماست — در فضائے خود سر بہا بالِ جولان ریختن

تیره بختی بردن ست از هستیِ موهوم خویش — سایه وش خود را به پیشِ شمسِ تابان ریختن

کے پسندد طبعِ غیرت خو بدستِ خویشتن — آبروئے خویش را در پیشِ دونان ریختن

در تجرد انورا ثابت قدم نتوان شدن — جز لباز و برگِ خود از شاخِ امکان ریختن

وله

خیره مشو اے چشم بدیدارِ خدا را — پُر دل مکن آن عشوه گرِ جلوه نما را

هر کس که بود رو به بقا در رهِ تحقیق — انداخت پسِ پشتِ خود آسیبِ فنا را

بیماریِ عشق ست طبیبا ز برم خیز — بس تجربه کردیم دوا را و دُعا را

کے در وطن آسوده دلان راست میسر — ذوقے که دهد خارِ رهت آبله پا را

این روئے من و آن شرف اندوزیِ پایش — چشمم نه سزد سرمهٔ خاکِ کفِ پا را

گر سنگ دلی رو برِ صنعت گرِ خوبے — کاشکال تراشند چو از موم زخارا

چون بسملِ خود سر تو پرافشانی چه دانی — آسائش و تسکینِ دلِ اهلِ فنا را

واعظ ز سرِ منبر خود خیز بہ عزلت	دیدیم دریں دور فروغست خفا را

مثنوی

اے سفر کردگانِ راہِ عدم	وے تفرج کنانِ ملکِ قدم
وے ز خود رفتگانِ عالمِ وہم	دورتر از جہان واژون فہم
متبری ز تہمتِ ہستی	مترفع ز نشاء مستی
بعدم گشتگانِ محوِ وجود	نام باقی و خود چو جاں مفقود
در رصدگاہ قبر بنشستہ	دل با سرار آسماں بستہ
بر زمین و ز جن و انس نہاں	بر فلک لیک از ملک پنہاں
ما ز غفلت بخواب در شبِ تار	صبح فردا نمودتاں بیدار
آنچہ بینیم ما بخواب و خیال	بشما جملہ گشتہ نقدِ حال
نرسد وہم ما بجائے شما	فکر ما شد عقال عقلِ رسا
ما ہماں ساں بآب و خاک کثیف	حبذا ہمچو جاں شُدید لطیف
دور بینید لیک بے زیں چشم	آنکہ باشد ز خون و لحم و شحم

گوش دارید لیک نز اعصاب — نیست بندِ هوا شهیدِ خطاب
گرچه از ما بعید تر گشتید — لیک نزدیک تر بجاں هستید
میغ شد منکشف ز ماهِ شما — منکسف همچناں ست ماهِ ما
گشت ذوقِ شما لذائذ جاں — ما چو گل خوارگاں بذوقِ ناں
شد رجوعِ شما به ملکِ خویش — ما بغربت فتادگاں دلِ ریش
از پُلِ هولناک بگذشتید — از خطرهائے راه وارستید
یاد بادا آں فضائے تنگ قفس — که دراں پر نمی کشاد نفس
وآں فتادن بدامِ ناپیدا — با همه حزم و خوفناکیها
واں طپیدن بزار و نالیها — واں فسردن ز بے منالیها
وز طپیدن شکستنِ پر و بال — واں سکوں از کمال اضمحلال
واں طپشها ز بیقراریِ دل — واں دمِ سردِ انبساط گسل
واں به پهلوئی نفسِ گُربه لباس — جائے باش اندر امتحان و هراس
واں ز بهرِ خلاص جوشیدن — همچو بسمل برقص کوشیدن
گشتنِ جاں نهاں به پردهٔ اسم — از صعوباتِ سفلگیِ جسم
واں که می کرد آسمان و زمیں — تهَ و بالا بنائے فهم و یقیں

صولت و طمطراق کثرت ها | می شکستی خیالِ وحدت را
وان سکونت به پهلوِ اعدا | هر یکی همچو شیر پنجه کشا

وله

فکن صیدی بدان مفگن مرا و راگان هر دم | بود در صدر تو تیری کشیده در کمان هر دم
ز مهجوریش می جوشد زبان شکل فغان هر دم | چنان کز هجر دریا موج می دارد فغان هر دم
پی تحصیل این و آن نفس دائم چه میسوزی | دمی باشد مدار زندگی وان هم روان هر دم
پی قطع تعلقهای جسمانی و روحانی | نفس بر فرقِ دل جاریست گوئی اره سان هر دم
دمادم می رباید دل ز هر سو عشوهٔ نازش | بود در سینهٔ ما هائی و هوئی دم ازان هر دم
اگر آسائش هوا دارد کسی در عالمِ فانی | نفس وارش برون باید شدن از جسم و جان هر دم
دمادم چهره میگردد عدم بر بودِ نابود | نفس دم میزند با تو ازین رازِ نهان هر دم
شود هر دم جهان معدوم و بازش هست میسازند | بدان سان کز نفس پیدا بود این کن فکان هر دم
اگر سرگرم جولان در فنای خویشتن باشی | بود مانند انفاسِ جهان صدرت مکان هر دم
دلا از خویشتن دم میزنی دائم بهر کار | که در می شود آئینه وش زان قلب و جان هر دم

گرفتیم از دبستانِ ازل ہر فن ولیک ایندم — دہ ہر نفس نفسِ شومے دم اندر امتحاں ہر دم

گرت باشد ہوائے وصل با اہلِ خلوت انور
رہِ بیروں شدن میجو نفس آسا ہراں ہر دم

اشعارِ اردو

جہاں میں ہیں جلوے عیاں کیسے کیسے — ہیں اسرار دل میں نہاں کیسے کیسے

الٰہی یہ دل ہے کہ مہماں سرا ہے — چلے آتے ہیں کارواں کیسے کیسے

شیاطین و جن و ملک جملہ عالم — ترے در پہ ہیں پاسباں کیسے کیسے

نہ ہوں تہلکے ملکِ دل میں تو کیا ہو — مسلط ہیں واں حکمراں کیسے کیسے

عدم شکلِ ہستی میں بن بن کے آیا — کہیں کیا ہوئے امتحاں کیسے کیسے

رہا وصل عشاق ہی کو مسلم — بظاہر تھے اُن پر گماں کیسے کیسے

عدم احتیاج و قصور و ذلت — میرے ساتھ ہیں ارمغاں کیسے کیسے

ہوئی خانۂ دل کی تعمیر مٹ کر — بنے لامکاں میں مکاں کیسے کیسے

ہوئے کیا وہ سب کس نے پہ چن چن کے توڑے — تھے گلشن میں گُل باغباں کیسے کیسے

ذرا دیکھو آنکو کہ انوار غیبی | نہاں کس قدر ہیں عیاں کیسے کیسے

ولہٗ

مژگاں ہیں عاشقوں کیلئے تیر ایک ایک | اور تار موئے زلف ہے زنجیر ایک ایک
ہاتھ آئے جس کو سلسلۂ زلفِ عنبریں | توڑے تعلقات کی زنجیر ایک ایک
عشاق کے دلوں کو پھنسانیکا دام ہے | ہر تار موئے زلف گرہ گیر ایک ایک
زردی رنگ و آہ و فغاں اشک و لاغری | ہے عشق جاں گداز کی تاثیر ایک ایک
کی صدق دل سے جس نے اطاعت رسول کی | عالم میں اُس کی کرتا ہے توقیر ایک ایک
کیا حال ہو جو حشر کے دربار عام میں | پھر سنر اُسنائیں گے تقصیر ایک ایک
کیا لطف سنگ و گل کی عمارت میں منعم | اشکستہ دل ہے قابلِ تعمیر ایک ایک
جو ہم سے کام ہوتے ہیں غفلت کے خواب میں | محشر میں پیش آئیگی تعبیر ایک ایک
لکھا تھا جو ازل میں وہ ہرگز ٹلا نہیں | ہر چند کی خلاف میں تدبیر ایک ایک
ہر چیز میں ہے صنعتِ خلّاق جلوہ گر | اس وجہ سے ہے قابل تصویر ایک ایک
عارف کو فہم آیۂ تخلیق کے لئے | اوراقِ گل ہیں نسخۂ تفسیر ایک ایک

یثرب کی سرزمیں کی مہوس کو قدر کیا
خاشاک و خاک واں کی ہی اکسیر ایک ایک
وعدوں پہ انورا کہیں اُسکے نہ بھولئے
مین جانتا ہوں نفس کی تزویر ایک ایک

ولہ

شرک ہر چند برملا تو نہیں
دیکھو دل میں وہ چھپ گیا تو نہیں
دل ٹھکانے نہیں ہے کیا باعث
وہ کسی زلف میں پھنسا تو نہیں
خود سروں کے وہ قصے کہتے ہیں
وہ ہمارا ہی ماجرا تو نہیں
دل کو وہ توڑتے ہیں یہ کہکر
بتکدہ خانۂ خدا تو نہیں
دل کو ہر چیز سے تعلق ہے
کہیں در پردہ دلربا تو نہیں
پھر سوئے کعبہ لے چلا ہی دل
دیکھئے اس میں کچھ دغا تو نہیں
واں بدلتی ہی قلب کی حالت
خاک یثرب کی کیمیا تو نہیں

دیکھتے ہیں یہ بات کرتے نہیں
انورا تم پہ وہ خفا تو نہیں

وله

رہے خوب لطف و کرم پہلے پہلے
عدم میں بھی تھے محترم پہلے پہلے

یہاں آتے ہی رو دیا بے تکلف
جدائی کا ہوتا ہے غم پہلے پہلے

کنارے تعلق کی پابندیوں سے
تھے آزاد شکل عدم پہلے پہلے

نہیں جانتے تھے جہاں میں کسی کو
مگر ایک اپنے کو ہسم پہلے پہلے

ہمارے لئے اب غذا وہ بنی ہے
جسے ہم سمجھتے تھے سم پہلے پہلے

ہوانے کیا ہم کو برباد انور
وگرنہ تھے ثابت قدم پہلے پہلے

وله

کیا کرتے ہیں طے راہِ عدم آہستہ آہستہ
کھنچے جاتے ہیں اُس جانب کو ہم آہستہ آہستہ

جوانی ڈھلتے ہی ہر دم خدا یاد آنے لگتا ہے
پئے سجدہ ہوئے جاتے ہیں خم آہستہ آہستہ

زمانے تک رہا رونا عدم کے چھوٹ جانے پر
فرو ہوتا گیا پھر رنج و غم آہستہ آہستہ

کڑی ہیں منزلیں ہر چند راہِ عشق کی لیکن
بڑھا جاتا ہے رہرو کا قدم آہستہ آہستہ

طلوعِ مہرِ رخشاں کو ہی لازم سب پہ روشن ہے ۔ کہ سایہ خود بخود ہوتا ہے کم آہستہ آہستہ
نظر جب دور بیں ہونے لگے آثارِ قدرت میں ۔ تو دل ہو جائیگا خود جامِ جم آہستہ آہستہ
رہے گی ہستیِ موہوم انورؔ تا کجے باقی ۔ مٹ ہی جائیگا یہ نقشِ قدم آہستہ آہستہ

وَلَہُ

رحم و اظہارِ وفا خوئے دلارام سے دور ۔ صبر و آسودہ دلی عاشقِ ناکام سے دور
زلف کے دام میں دانا بھی پھنسے جاتے ہیں ۔ کون ایسا ہے بھلا جو رہے اسلام سے دور
زلف و رخسار کا ہر وقت جو رہتا ہی خیال ۔ صبحِ عاشق نہیں رہتی ہی کبھی شام سے دور
دیکھئے جس کو ہے بس نام وری کا پابند ۔ ہے وہ عنقا جو ہو خلقت سے جدا نام سے دور
سیرِ عارف کی بدایت ہے نہایت کا مقام ۔ دائرہ میں نہیں آغاز ہے انجام سے دور
یک روش دورِ زمانہ کا نہیں رہ سکتا ۔ رکھی رہتی ہے صراحی بھی کبھی جام سے دور

جس کو دل جمعی میسر ہو جہاں میں انورؔ
مثلِ مرکز رہے وہ گردشِ ایام سے دور

ولہ

نہ خنجر پاس ہے اُن کے نہ وہ شمشیر رکھتے ہیں
مگر ابرو کی جنبش میں عجب تاثیر رکھتے ہیں

نہیں رہتا ہے دل قبضے میں اُنکی ہمکلامی سے
نہیں معلوم باتوں میں وہ کیا تسخیر رکھتے ہیں

کہیں شوریدگی میں دل نہ بھٹکے اس لئے اسکو
کسی کی زلف کا ہم بستۂ زنجیر رکھتے ہیں

جلو میں عاشقوں کے پیش و پس لڑکوں کا لشکر ہے
اگر مجنوں بھی کہلائیں تو یہ توقیر رکھتے ہیں

کماں کے سامنے چلّے کا جھکنا دام مقصد ہے
جوانانِ سعادت مند قدرِ پیر رکھتے ہیں

تجلّی عشق کی جن کے دلوں پر جلوہ افگن ہے
بجائے مردمک وہ یار کی تصویر رکھتے ہیں

قصور اپنا ہے ورنہ ساکنانِ شہر خاموشاں
زبانِ حال پر ہر قسم کی تقریر رکھتے ہیں

مراد اور نامرادی عاشقوں کے پاس ہے یکساں
وہ کب تعجیل کا شوق اور غمِ تاخیر رکھتے ہیں

سرِ تسلیم جن کا طاق ابرو میں ہے خم انکا
سرِ سجدہ کو وہ غرقِ نمِ تشویر رکھتے ہیں

ولہ

وصلِ یار کی کس کو آرزو نہیں آتی
ہیں طلب میں ہم لیکن جستجو نہیں آتی

طلوعِ مہر رخشاں کو ہی لازم سب پہ روشن ہے — کہ سایہ خود بخود ہوتا ہے کم آہستہ آہستہ
نظر جب دوربیں ہونے لگے آثارِ قدرت میں — تو دل ہو جائیگا خود جامِ جم آہستہ آہستہ
رہے گی ہستی موہوم انور تا کجے باقی — مٹ ہی جائیگا یہ نقشِ قدم آہستہ آہستہ

ولہ

رحم و اظہار وفا خوئی دلارام سے دور — صبر و آسودہ دلی عاشقِ ناکام سے دور
زلف کے دام میں دانا بھی پھنسے جاتے ہیں — کون ایسا ہے بھلا جو رہی اسلام سے دور
زلف و رخسار کا ہر وقت جو رہتا ہی خیال — صبح عاشق نہیں رہتی ہی کبھی شام سے دور
دیکھئے جس کو ہے بس نام وری کا پابند — ہے وہ عنقا جو ہو خلقت سے جدا نام سے دور
سیر عارف کی ہدایت ہے نہایت کا مقام — دائرہ میں نہیں آغاز ہے انجام سے دور
یک روش دورِ زمانہ کا نہیں رہ سکتا — رکھی رہتی ہے صراحی بھی کبھی جام سے دور

جس کو دلجمعی میسر ہو جہاں میں انور
مثل مرکز رہے وہ گردشِ ایام سے دور

ولہ

نہ خنجر پاس ہے اُن کے نہ وہ شمشیر رکھتے ہیں
مگر ابرو کی جنبش میں عجب تاثیر رکھتے ہیں

نہیں رہتا ہی دل قبضے میں اُنکی ہمکلامی سے
نہیں معلوم باتوں میں وہ کیا تسخیر رکھتے ہیں

کہیں شوریدگی میں دل نہ بھٹکے اس لئے اسکو
کسی کی زلف کا ہم بستہ زنجیر رکھتے ہیں

جلو میں عاشقوں کے پیش و پس لڑکوں کا لشکر ہے
اگر مجنوں بھی کہلائیں تو یہ توقیر رکھتے ہیں

کماں کے سامنے چلّے کا جھکنا دام مقصد ہے
جوانانِ سعادت مند قدر پیر رکھتے ہیں

تجلّی عشق کی جن کے دلوں پر جلوہ افگن ہے
بجائے مردمک وہ یار کی تصویر رکھتے ہیں

قصور اپنا ہے ورنہ ساکنانِ شہر خاموشاں
زبانِ حال پر ہر قسم کی تقریر رکھتے ہیں

مراد اور نامرادی عاشقوں کے پاس ہے یکساں
وہ کب تعجیل کا شوق اور غمِ تاخیر رکھتے ہیں

سرِ تسلیم جن کا طاق ابرو میں ہی خم انور
سرِ سجدہ کو وہ غرق نم تشویر رکھتے ہیں

ولہ

وصلِ یار کی کس کو آرزو نہیں آتی
ہیں طلب میں ہم لیکن جستجو نہیں آتی

جنگ جو ہے بُرّاں ہے دستِ یار میں شمشیر
پر یہ عیب ہے چلکر تا گلو نہیں آتی

غیرت کا پردہ ہے پھر گلے ملیں کیونکر
تیغ بھی تو قاتل کی تا گلو نہیں آتی

رنگ تیرا ہی ظاہر گلشن جہاں میں ہے
کونسا ہے گل جسمیں تیری بو نہیں آتی

خوش بیانیاں ساری غائبانہ آتی ہیں
ایک بات بھی لب تک روبرو نہیں آتی

یوں تو ہے زباں آور بات ہی کے کہنے کو
پر زباں پر دل کی گفتگو نہیں آتی

ولہ

کون جانے دے ہمیں انجمن یار کے پاس
مثل سایہ کے پڑے رہتے ہیں دیوار کے پاس

اُن کے دندان کا بندھا رہتا ہے جب سے کہ خیال
ہنیں کچھ قدر گہر چشمِ گہربار کے پاس

چشمِ بیمار کی جانے دل بیمار ہی قدر
قدر بیمار ہوا کرتی ہے بیمار کے پاس

دلِ آشفتہ ہی رہبر ہو تو کچھ ہو ورنہ
کہیں ملتا ہے پتا یار کا اغیار کے پاس

کس طرح پہنچیں عدم بار علائق لیکر
ایک قدم چلنا ہے دشوار گرانبار کے پاس

درِ دل وا بھی اگر ہو تو رہے تہمت نفس
ہے عبادتکدہ یہ خانہ خمار کے پاس

حالِ عاشق کے ہے پہنچا نہیں تار برقی
ایک ہے دور و قریب آہ شرربار کے پاس

زندگی سُولی پہ منصور نے کاٹی الحق
دِل رُبائی میں نیا ڈھنگ ہے اُن کا انور

اہل تحقیق کو ہی دارِ اماں دار کے پاس
معذرت سُنتے ہیں اور آگے گنہگار کے پاس

وله

جاں کی ہم نے لَن ترانی دیکھ لی
ناطقے کی خُوش بیانی دیکھ لی

رقصِ بسمل میں گذارا دن تمام
کیوں ہماری سخت جانی دیکھ لی

خنجرِ ابرُو سے اب لیجے مدد
تیغِ بُرّاں کی روانی دیکھ لی

کچھ نہیں مقصود کی اُن کو خبر
واعظوں کی قصہ خوانی دیکھ لی

واقعاتِ عمر ہیں پیشِ نظر
خواب تھے وہ یا کہانی دیکھ لی

واعظا ہم نے توفیض عشق سے
قہر میں بھی مہربانی دیکھ لی

اپنا بھی مضموں نہ سمجھا انورا
بس تمہاری نکتہ دانی دیکھ لی

تمّت بالخیر

PK
6561
A565S5